

SYVÄIN- JA SYVÄINMUA-MALLIT KARJALAN PAIKANNIMISTÖSSÄ

DENIS KUZMIN

Karjalan nimistössä itsenäisen semanttisen ryhmän muodostavat suhteellista sijaintia ilmaisevat määriteosat, joiden osuus on noin 4% Karjalasta tallennetusta nimiaineistosta. Mainittakoon, että vepsäläisessä nimistössä vastaava osuus on noin 1,5% (Mullonen 1994: 37) ja Suomen nimistössä enintään 5% (Kiviniemi 1990: 156). Ryhmä ei ole suuri, mutta siihen kuuluvia määriteitä on kaikkien karjalaisten asuma-alueiden kylien paikannimistössä.

Yleisimpiä sijaintia ilmaisevia määriteosia lähisukukielten nimistössä ovat seuraavat (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Yleisimpiä sijaintia ilmaisevia määriteosia lähisukukielten nimistössä.

Vienan Karjala	Suomi	Vepsä	Aunuksen alanko ¹
Ala-, Ali-	Ala-, Ali-	Čoga-, Čuga- 'nurkka'	Kohtu- 'vasta-päättä'
Ylä-	Ylä-	Ala-	Perä-
Perä-	Väli-	Ylä-	Ala-
Taka-	Perä-	Kesk-	Ylä-
Kohta-	Taka-	Koht-	Očču- 'otsa, edessä'
Niska- 'ylä'	Keski-	Agj- 'laita, pää'	Taga-
Suvi-, Etelä-	Etelä-	Pohj(eine)-	Čuppu-
Keski-	Selkä-	Taga-, Tagic-	Bokku- 'sivu'

¹ Taulukossa Aunuksen alanko-listassa määriteosat ovat vapaassa järjestyksessä, muissa yleisyysjärjestyksessä.

Vienan Karjala	Suomi	Vepsä	Aunuksen alanko
*Selkä-	Etu-	Pera-	Syrjy-
Kesä-	Pohjois-	Čup- 'nurkka'	Keski-
Poikki-	Syrjä-	Väl'-	Väli-
Pohjo(ni)-	*Rinta-		Agju- 'laita, pää'
Meri-	Itä-		Čura-
Väli-	Kulma-		Ezi-
Pohja- 'syrjäinen, pää'	Pohja- 'syrjäinen, pää'		Pohju- 'syrjäinen, pää'
*Latva- 'ylä'	Niska- 'ylä'		Suvi-
Piä-	Nurkka-		Yliči- 'pitkin'
Etü-	Latva- 'ylä'		Ymbärys-
*Syrjä-			
Očča- 'otsa, edessä'			

Suurin osa ryhmään kuuluvista määritteistä esiintyy kulttuuripaikkojen, erityisesti maatalousmaiden nimissä. Tämä on luonnollista, koska suhteelliseen sijaintiin viittaava merkitys on luonnollinen juuri lähellä asutusta sijaitsevien mikrokohteiden nimeämisessä. Lähes joka kylän nimistössä Karjalassa onkin omia "edessä", "takana", "alhaalla" ja "ylhäällä" sijaitsevia peltoja, niittyjä ja laitumia (Mamontova 1982: 45).

On huomattava, että tähän semanttiseen ryhmään kuuluvien määritteiden luettelo on monessa suhteessa sama kuin lähisuku-kielten nimistössä. Eroja on lähinnä ainoastaan yleisyysjärjestyksessä. Esimerkiksi samoin kuin Suomessa, myös Vienan Karjalassa yleisin on *Ala-/Ali*-määrite, joka kuuluu koko vienan-karjalaisessa paikannimistössä kymmenen yleisimmän määritteen joukkoon. Samankaltainen tilanne on vepsäläisten ja livvin-karjalaisten nimistössä.

Seuraavassa esitän tähän semanttiseen ryhmään kuuluvan *Sydän-/Syväin*-mallin analyysin. Mainittua määriteosaa ei ole taulukossa, sillä se ei kuulu yleisimpien määriteosien ryhmään. *Sydän*-määritteisiä paikannimiä on karjalaisessa nimistössä käy-

tettävien lähteiden perusteella vain vähän yli 30. Mallia käytetään Karjalassa sellaisten maastokohtien nimeämisessä, jotka sijaitsevat pääasiassa metsän sydänseudulla, muttei kuitenkaan kovin kaukana asutuksista.

Paikannimimalli on tuttu livviläisten ja lyydiläisten asuma-alueella Karjalassa sekä karjalaisten nimistössä Suomen Raja-Karjalassa, esimerkiksi mäennimi *Syväinselgä* (Koitto, Suistamo)², metsännimi *Syväinkorbi* (Vieljärvi), pellonimi *Syväinčuppu* (Siidniemi, Pyhäjärvi). Suurin osa tallennetuista paikannimistä on luonnonpaikkojen eli metsien, mäkien, soiden ja lah tien nimiä. Loput *Syväin*-alkuiset nimet ovat kulttuuripaikkojen nimiä, esimerkiksi tiennimi *Syväindorogu* (Kona, Vieljärvi), pellonimi *Sydänhuuha* (Vuonteleva, Suojärvi) ja nurmen nimi *Sydämennurmed* (Kortaaši, Kontupohja).

Karjalan kielessä *syväin*-appellatiivi tunnetaan merkityksissä 'sydän; maha, vatsa; sisäinen, sisä-, sisällä oleva, sisus; kasvin ydin; piirakan täyte'. On myös olemassa appellatiivi *syväinmeččy* merkityksessä 'kaukainen korpi' ja *syväinmua* merkityksessä 'syrjäseutu'; Raja-Karjalassa *syväinmua* on myös 'notkopaikka' (NA). Kaikki appellatiivit on tallennettu livvin kielestä ja varsinaiskarjalan murteista Suomen Raja-Karjalassa. Karjalan muilla alueilla eli varsinaiskarjalaisten asuttumilla alueilla 'sydän' tai 'sisus' -merkityksessä käytetään appellatiivia *siän, seän, syän*. Vastaava kehitys tunnetaan muualtakin, mm. suomen kiel en eräistä *sydän*-alkuisista yhdyssanoista (vrt. *sydäntalvi, sydänyö*) ja saamen kielistä, joissa suomen *sydän*-san an vastineista on kehittynyt 'keskikohtaa; läpeä' ilmaiseva postpositio (esim. saan *čada* 'lävitse', ks. tarkemmin esim. SSA III: 228).

Mallin levikki osoittaa, että *syväin*-alkuinen nimeämismalli on ollut suosittu karjalaisten asuma-alueella ja 'sisusta' merkitsevä *syän*-appellatiivi pääasiassa livviläisalueen länsiosassa ja Suomen Raja-Karjalassa. Pohjoiseen ja itään siirryttäessä mallin käyttö nimistössä vähenee. Päälevikkialueen ulkopuolelta löytyy vain muutama yksittäinen esimerkki lyydin ja varsinaiskarja-

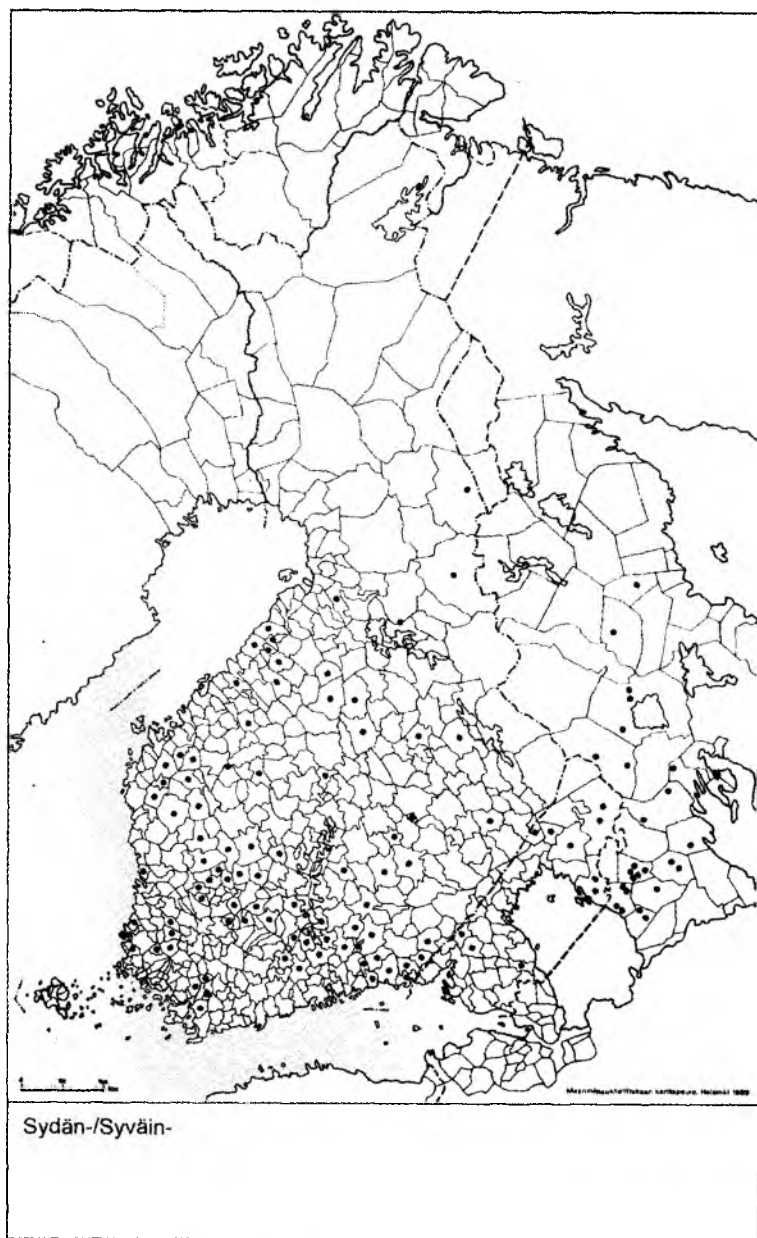
² Sulkeissa esimerkin jälkeen mainitaan ensin kylän nimi, jonka nimistössä paikannimi on tallennettu, ja sitten pitäjän nimi, jossa itse kylä on sijainnut. Jos paikannimi esiintyy pitäjän keskuskylässä, jonka mukaan pitäjä on saanut nimensä, sulkeissa mainitaan vain pitäjä.

laisten nimistöstä Keski-Karjalassa, esimerkiksi *Sydänorgo* (Homselgä, Suoju); *Sydämoja* (Viidana, Suoju); *Siänlambi, -sel-lät* (Soudojärvi, Porajärvi); *Seänkangas, -suo* (Kuudamolaksi, Porajärvi); *Syänoja, -suo, -järvi* (Sellinkylä, Paatene); *Syäsuo* (Šalgovuara, Paatene); (?) *Syvänpeldo* (Hirviniemi, Paatene). On mahdollista, että ne kaikki viittaavat asutusvaikutukseen, joka on levinnyt jossakin vaiheessa *Syvän*-mallin päälevikkialueelta. Mahdollisista livviläisalueen ja Seesjärven Karjalan (Paateneen) yhteyksistä on todisteena myös esimerkiksi *-hieru*-loppuisten nimien levikki. Mainittakoon, että *hieru*-sana merkityksessä 'kylä' tunnetaan pääasiassa Aunuksen tasangon livviläismurteissa. Samalla alueella se esiintyy usein myös paikannimissä. Šeesjärven varsinaiskarjalaisessa murteessa käytetään myös appellatiivia *hieru* merkityksessä 'kylänosa'.

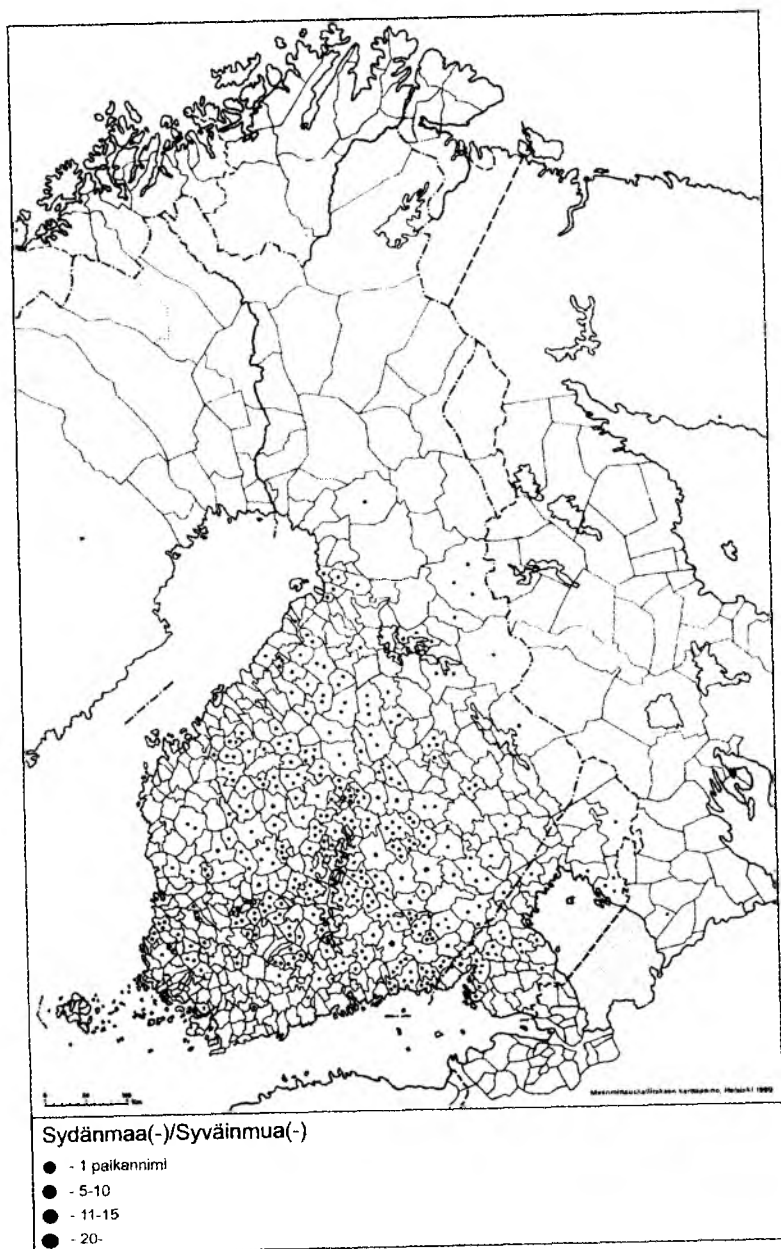
Kartta osoittaa, että yksittäisiä *syväin*-nimiä on myös melko kaukana päälevikkialueelta eli Vienan Karjalan itäosassa, esimerkiksi *Siänd'ogi* Voijärvellä ja *Syänlambi* Tunkuan Koivuniemellä. Tässä tapauksessa kysymys tyypin yhteisistä juurista jää avoimeksi ja vaatii jatkotutkimusta eli sellaisten nimeämismallien etsimistä, joilla on samankaltaisia levikkejä.

Vastaava malli esiintyy myös Suomen nimistössä, jossa se, samoin kuin Karjalassa, tavataan sekä luonnonpaikkojen että varsinkin kulttuuripaikkojen nimissä. Appellatiivi *sydän* tunnetaan suomen kielessä pääasiassa samoissa merkityksissä kuin karjalan kielessä. Hämeessä sijaitsevasta Asikkalasta on tieto, jonka mukaan *sydän* on 'asumaton erämaa' (NA). Nimeämisen motivaatio on myös suurin piirtein sama kuin karjalan nimistössä eli mallia käytetään metsän sydänseudulla, usein kaukana asutuksesta sijaitsevien paikkojen nimissä. Suomessa osaa nimistä on selitetty muotoassosiaatiolla eli sillä, että paikka muistuttaa muodoltaan sydäntä.

Samoin kuin Karjalassa, appellatiivi *sydän* esiintyy suomesakin myös yhdyssanojen osana, esimerkiksi *sydänsalo* 'kylän ulkopuolella oleva kaukainen erämaa tai metsä' (Sotkamo) (NA). Erotukseksi karjalasta suomen kielessä on laajalle levinnyt *sydänmaa*-apellatiivi, joka esiintyy eri murteissa merkityksissä 'korpi, salo, asumaton (laaja) metsäalue, metsäomistukset, erämaa, riista-alue, metsästysalue, asutuksesta kaukana oleva paikka,

Kartta 1. Sydän-/Syväin-nimien levikki.

Kartta 2. Appellatiivin Sydänmaa(-)/Syväinmua(-) levikki.

harvaanasuttu syrjäinen seutu, erillinen asutus asumattoman tai-paleen takana, autio' sekä myös 'karuhko maaperä' (NA). Suomen Murrearkiston kokoelman mukaan appellatiivi *sydänmaa* on tuttu sekä itä-, että länsimurteissa, lukuun ottamatta Pohjois-Karjalaa, Satakuntaa, Varsinais-Suomea (paitsi Somero), Etelä-Hämettä ja Länsipohjaa. Nykyisten Suomen rajojen ulkopuolella *sydänmaa* esiintyy myös entisessä Viipurin läänissä (MA). Toisaalta nimistö todistaa, että myös appellatiivilla on aiemmin ollut laajempi levikkialue.

Sydän-nimimallin päälevikkialue Suomessa sijoittuu Etelä-Hämeeseen (kartta 1), mikä mielestäni todistaa, että malli on syntynyt juuri siellä ja kulkeutunut eri suuntiin mahdollisen hämäläisen asutuksen mukana. Ei ole aivan selvä, ovatko Karjalasta tallennetut paikannimet syntyneet itsenäisesti vai onko mahdollista puhua hämäläisestä nimityypistä, jonka levikkialue on aikoinaan ulottunut Savon tai Viipurin Karjalan kautta Venäjän Karjalaan saakka, josta vastaava nimistö olisi edelleen levittänyt muille karjalaisille alueille. Huomattakoon, että *Sydän*-alkuisilla paikannimillä Karjalassa on sama semantiikka, joka on myös Suomen puolelta tallennetuissa nimissä. Karjalassa suurin osa nimistä on juuri metsäalueiden tai metsässä olevien maatalousmaiden nimiä. Toisaalta mallin hämäläisten alkujuurien kanssa on ristiriidassa vepsäläisalueelta tallennettu tieto, jonka mukaan Ojatin varren keskivepsäläisten nimistöstä on tallennettu *Sydän*-alkuinen paikannimi *Sydänso* (ven. Суданское болото).

Mainittakoon, että entisen vepsäläisen Vologdan alueen nykyisessä venäjänkielisessä nimistössä on *Nutro*-malli, joka voisi olla käännöslaina *Sydän*-/ *Syväin*-mallista (vrt. ven. нутро 'sisäinen, sisus'); esimerkiksi nurmen nimi *Нутро* (Подгорье) ja polun nimi *Нутренная дорожка* (Сяргозеро). *Nutr*-alkuisia paikannimiä on tallennettu myös Karjalasta Äänisniemeltä, esimerkiksi *Нутро*, *Нутренник*, *Нутренница*, *Нутрище* ja *Нутрениий*. Siellä mallia on käytetty sellaisten maastokohtien nimeämisessä, jotka sijaitsevat jonkin laajemman paikan ympäröiminä (kuten esimerkiksi pelto nurmien keskellä). Erotukseksi karjalaisten nimistöstä tällaiset venäjänkieliset paikannimet ovat kuitenkin pääasiassa maatalousmaiden nimiä. Tässä yhteydessä

jääkin epäselväksi kysymys, voisiko *Syväin-* ja *Nutr-*alkuisilla malleilla olla Venäjällä yhteiset juuret vai ovatko ne syntyneet itsenäisesti kummallakin taholla. Kysymys vaatii vielä lisätutkimuksia.

Hämeessä ja sen naapurialueilla on myös appellatiivikantaisia *Sydänmaa*-paikannimiä (kartta 2), mikä mielestäni viittaa siihen, että tämäkin tyyppi on voinut syntyä Hämeessä ja levitä sieltä muuttoliikkeen mukana tai kontaktien kautta pohjoiseen, länteen ja itään. Malli esiintyy esimerkiksi Etelä-Savossa ja kaakkoismurteiden alueella, josta katson sen voineen levitä Suomen Raja-Karjalaan ja edelleen Aunuksen Karjalaan. Venäjän Karjalasta on tallennettu vain yksi tämäntyyppinen paikannimi, pellonnimi *Syväinmua* (Suuriselgy, Nekkula), joka voi hyvinkin olla sirtyneenä Suomeen puolelta. Huomatkoon, että tältä alueelta ei ole tietoa myöskään *syväinmua*-appellatiivista.

Löpuksi mainitsen, että vaikka *Sydän-/Syväin*-mallin nimeämisperusteet ovat suurin piirtein selvät, sen levikkialue Karjalassa ja Suomessa vaatii vielä jatkotutkimuksia, koskien mallin mahdollisia yhteisiä juuria toisaalta karjalaisilla ja hämäläisillä, toisaalta karjalaisilla sekä Karjalassa ja sen naapurialueilla asuvilla venäläisillä. On hyvin mahdollista, että kaikki edellä esitettyt mallit ovat kehittyneet itsenäisesti naapurialueiden nimistä riippumatta sekä itämerensuomalaisissa nimistöissä että venäjänkielisessä nimistössä. Aivan selvää ei myöskään ole se, ovatko *Sydän-/Syväin-* ja *Sydänmaa/Syväinmua*-mallit sidoksissa toisiinsa.

Denis Kuzmin
Karjalan tiedekeskus
Puškinskaja-katu 11
185910 Petroskoi
Republic of Karelia, Russia
kusmiccu@hotmail.com

Lähteet

Mamontova 1982 = Мамонтова, Н. Н.: Структурно-семантические типы микротопонимии ливвиковского ареала Карельской АССР (Олонецкий район). Петрозаводск.

Mullonen 1994 = Муллонен, И. И.: Очерки вепсской топонимии. Санкт-Петербург.

Kiviniemi, Eero 1990: Perustietoa paikannimestöstä. SKS. Helsinki.

MA: Murreakisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

NA: Nimiarkisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

SSA: Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja. III, R–Ö. Päätoimittaja Ulla-Maija Kulonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 1992 (2. painos 2001). Helsinki.

Denis Kuzmin: *Syväin-* ja *Syväinmua-*mooduq Kařala kotusõnimin

Kařala kotusõnimmi hulgan om olõman sääne umaette semantiline rühm ku kotusõ võrrõldut olõmisõ kotust näütävõq tävven-dosaq. Naid om kõgõst Kařalast koratust kotusõnimeainõst kokko 4% ümbre. Taa olõ-õi joht kuiki suur rühm, a sinnõq kuuluvit nimetüvvi tulõ ette kařalaisi elomaiõ pia egõn külõn. Suurõmb jago taa rühmõ algelemendest tulõvaq ette kultuurkotussidõ ja esiqerõnis põllumajandusmaiõ nimin, selle et märk, miõ näütõs kotusõ võrrõldut olõmisõ kotust, om sündsõ ja loomulik nimelt elõmise lähkõn olõvidõ väikeisi kotussidõ nimetõmises. Nii omgi Kařalan pia egõn külõn ummi “iin”, “takan”, “all” ja “ülevõn” olõvit nurmi ja niite.

Aunusõkařalaisi ja lüüdilõisi kotusõnimin Kařalan ni kařalaisi kotusõnimin Soomõn om näütõses *Sydõin-/Syvõin-*kotusõnimemuud, midõ pruugitas sääntsõide kotussidõ nimetõmises, miõ ommaq kest mõtsõ, nt *Syvõinselgõ* (Koitto, Suistamo), *Syvõinkorbi* (Vieljõrvi), *Syvõinõcuppu* (nurm) (Siidniemi, Pyhõjõrvi) jne. Kařala keelen teedõs apellatiivi *syvõin* tähendõsen ‘sisemi-

ne, sise-, seenollõv, sisu; kasvo säsü; piiragu täüdüs; süä; mago, kõtt'.

Taa moodu ettetulõmisala näütäs, et karalasi elomaiõ pääl om tedä päämädselt aunusõkarala maiõ õdagujaon ja Soomõ Piiri-Kafalan. Säält põhia ja hummogu poolõ minnäq jääs taad muudu veidembäs. Pääarcaalist välänpuul lövvüs õnnõ mõni näüdüs. Võimalik, et nuuq harvaq ettetulõmisõq näütäseq, et kunagi om *Syväin*-moodu süämaiõ päält rahvast välläpoolõ liiknuq.

Tähüssõnaq: Õdagumeresoomõ kotusõnimeq, karala kiil

Märksõnad: Läänemeresoome kohanimed, karjala keel

Denis Kuzmin: The *Syväin*- and *Syväinmua*-type in Karelian place names

Toponyms denoting to a relative position of the object (in regard to other objects) form approx. 4% of all of the nomenclature recorded in Karelia. This group of toponyms is thus not very large, but the toponymic stems of such a character are, nevertheless, represented in almost every village in the Karelian language area. Most of the specifics belonging to this group are to be found in the names of cultural objects (dwellings, buildings, etc.) and agricultural lands, in particular. That is because the naming motivation related to a location of the object in comparison with the other objects is most natural in microtoponyms situated close to dwellings. Thus almost every village has its own nomenclature with stems such as "edessä"- ('in front (of)'), "takana"- ('behind'), "alhaalla"- ('near'/'under') and "ylhäällä"- ('above') that are especially frequent in cultivation names.

In the nomenclature of Livviköi and Lude (South Karelia), as well as in the nomenclature of Karelian proper, the *Sydäin/Syväin* toponymic type is attested, which is used to indicate objects situated primarily in the backwoods (eg., *Syväinselgä* (Koitto, Suistamo), *Syväinkorbi* (Vieljärvi), *Syväinõppu* (Siidniemi, Pyhäjärvi). In the Karelian language the common noun

syväin has the meanings 'internal, inner part; core; pith; stuffing of a pie; heart; belly, stomach'.

The spreading area of this model in the habitat of the Karelians indicates that the model has been popular primarily in the western parts of the Livviköi living area and in the Finnish Ladoga Karelia (Suomen Raja-Karjala). To the North and East there are significantly less toponyms formed from this stem and only some isolated examples of the use of the stem can be found. It is possible that those scattered clusters indicate settlement movements spreading out from the core area of the *Syväin*-type in some period.

Keywords: Baltic-Finnish place names, Karelian language